

TOBB ve TEMA tarafından ortakla a hazırlanan Kasım 2010 tarihli Su Kanunu Tasarısı Tasla ının Ele tirisi

Su Politik alı ma Grubu, son birkaç yıldır irketler tarafından yerelliklerde olu maya ba layan su hakkı mücadelelerini suyun metala tırılması yönündeki politikalara muhalefet etmek yerine destek olmaya ikna etmeye çalı an bir dizi giri imin gerçek hedefini görünür hale getirmeyi amaçlayan çalı malar yürütmektedir. Bugün TEMA ile ba layan ve yarın Do a Derne i, WWF ya da Ekolojik Turizm Derne i gibi sermaye STK'ları ile devam edecek olan bu çalı maların amacı bu yapılarla gemi te yapılan i birliklerinin bir ele tirisi ya da reddi de ildir. Çünkü sermaye STK'ları da bugün örne in tüm toplumsal muhalefeti ele geçirmek gibi gemi tekinden çok farklı yönelimler içersindedir; asıl te hir edilmek zorunda olunan da bu yeni e ilim ve yönelimlerdir. Ba ka bir deyi le ne TEMA ne de Do a Derne i vd. eskiden oldu u gibi kendi kulvarında görece ba ımsız olarak yürüyen STK'lar de ildir. Söz konusu STK'lar bugün yalnızca yerel mücadeleleri çok sıkı bir ekilde gözlem ve kontrol altına almakla yetinmemektedir. Bu tespitin en çarpıcı kanıtlarının ba ında ise, suyun ticarile tirilmesinin en önemli aya ı olan "Su Kanunu" gibi bir tasla ın TEMA'nın üstelik suyun metala masından en fazla çıkar sa layacak olan irketlerin örgütü TOBB ile birlikte hazırlanmı olması gelmektedir.

Bu alı mada, söz konusu tasarı tasla ı madde önerileri üzerinden analiz edilmekte ve her bir önermenin pratikte suyun bir piyasa malı haline getirilmesine nasıl hizmet edece i gösterilmektedir.

Taslak Madde 1- (1) de kanunun amacı anlatılmakta ve **"kaynakların "havza yakla ımı çerçevesinde" ekonomik ihtiyaçlarla ulusal güvenlik gereksinimlerini kar ılayabilecek do rultularda geli tirilmesinin, do al ve yapay süreçlerle kaybının önlenerek korunmasının amaçlandı ı"** belirtilmektedir. Türkiye'deki havza yakla ımı esas olarak AB Su Çerçeve Direktifi'nden esinlenmekte olup, özetle **"tüm su kullanımlarının, i levlerin ve de erlerin ortak bir politika çerçevesine entegrasyonu : evre, sa lık ve insan ihtiyacı, sektör ihtiyaçları, ula ım, rekreasyon için su kullanımı"** olarak ifade edilebilir. Bu tanımdan da anla ılaca ı gibi, taslak metin kapitalist firmaların ihtiyaçları ile evre, sa lık ve insan ihtiyaçlarının ortakla tırılabilce i iddiasındadır. Buna kar ın, kapitalist çıkarlar devrede oldu unda ne insan ihtiyaçlarının ne de ekosistemin sürdürülemezli inin en görünür kanıtı, Munzur'da, Akdeniz'de, Do u Anadolu'da, Ege'de, Karadeniz derelerinde sayıları her gün artan HES in aatlarının yol açtı ı yıkımlardır. Yasa tasarısında önerildi i gibi akarsuların üstünde "ulusal güvenlik gereksinimlerini kar ılayabilecek do rultuda, insan ihtiyaçlarından ba ımsız olarak tek ba ına "güvenlik" gerekçesi ile baraj ve su rezervuarlarının in a edilmesinin onaylanması anlamına gelmektedir. Özellikle Fırat ve Dicle havzaları ile Türkiye'nin kuzey do usundaki uluslar arası nehirleri ilgilendiren bu önerme ile söz konusu co rafyada su kaynaklarına toplumsal ihtiyaçlardan ba ımsız müdahalelerin yapılabilmesi yasalla tırılmaktadır. Bu durumda mücadelelerin kar ısına bu kez de "ulusal güvenlik" gerekçesi ıkartılmı olacaktır.

MADDE 2-(2) de de benzer ekilde **"sınır olu turan ve sınır a an bütün sulara bu Kanun hükümleri uygulanır. Bu sularla ili kili diplomatik i lemler Dı i leri Bakanlı mca yürütülür"** ifadesi yer almaktadır. Uluslar arası suların muhafazakar bir yakla ımla "sınır a an sular" ekinde tanımlanmı olması da ba ta Fırat ve Dicle nehirleri olmak üzere bütün uluslar arası sularla mutlak egemenlikçi bir anlayı ın hakim olaca ını göstermektedir. Bu madde ile Türkiye'de do an sular üzerinde mülkiyet tesis edilmesinin esas oldu u ve bu sular üzerindeki "her türlü" tasarruf hakkının sadece Türkiye devleti ve sermayelerine ait olaca ı anla ılmaktadır. Suyun kom u ülke halklarına kar ı bir tehdit gibi de kullanılabilce i ise bu sularla ilgili diplomatik i lemlerin Dı leri Bakanlı r'na verilmi olmasından anla ılmaktadır. Bu durumda uluslar arası akarsuların yönetilmesinde Dı leri Bakanlı r'ının risk ve tehdit algılamaları esas alınacaktır.

Madde 3-(1) b'de “**Su varlık ve kaynaklarının her koşulda, her süreçte ve her anlamda korunması esastır.**” denerek; “**Su kaynaklarımız; doğanın ve çevrenin korunması ve tüm canlı yaşamının sürdürülmesi bakımından, her süreçte korunması, ekonomik doğrultuda geliştirilmesi**”nden söz edilmektedir. Gerek kampanyalarda gerekse yasa hazırlık metinlerinde en çok dikkat edilmesi gereken, tıpkı bu maddede yapıldığı gibi birbiri ile uzlaşması mümkün olmayan hedeflerin bir arada telaffuz edilmesidir. Gerçekten de bu maddede bir yandan su varlık ve kaynaklarının her koşulda korunması gereğinden, çevreden, canlı yaşamın korunmasından bahsedilirken bir yandan da su kaynaklarının ekonomik doğrultuda geliştirilmesinden söz edilmektedir. Bu ikisinin aynı anda olamayacağı kesindir. TEMA'nın bu tasarı TOBB ile birlikte hazırlanmış olmasından, aslında bu iki boyuttan yalnızca birinin, ekonomik olanın uygulanacağı anlaşılmaktadır. Bir doğal varlığın ekonomik doğrultuda geliştirilmesi ise, söz konusu doğal varlığa mutlaka canlı emek ve sermaye ilavesini gerektirir. Tasarının bu maddesinde akarsuların ve diğer sucul sistemlerin kâr getiren birer işletmeye dönüşürülmesinden, tamamen piyasaya açılmasından bahsedilmektedir. Sucul sistemler kâr getirdikçe pek çok tekel kapitalistin hücumuna uğrayacak; orta ve uzun vadede ise buna bağlı olarak su kaynakları tamamen tükenecektir.

Aynı maddenin (c) bendinde ise **Belirtilen nedenlerle, su kaynaklarımız “kullanım materyali, ticari meta ve tüketim malı” olarak değerlendirilemez. “Devletin hüküm ve tasarrufu altında olan bir kamu malı” niteli taşıdığı için bedeli söz konusu olabilir ancak fiyatlandırılmaz ve su kaynakları satılmaz** ibaresi ile önceki paragrafta “su kaynaklarının ekonomik doğrultuda geliştirilmesi”nden söz edilen tasarının içsel tutarsızlığı net olarak ortaya çıkmaktadır. Yüzeysel ve yer altı sularının ekonomik olarak geliştirilmesi suyun ticari meta olarak değerlendirileceğini göstermektedir.

2. Madde c bendinin devamında belirtilen “**kamu malı niteli taşıdığı için bir bedeli söz konusu olabilir ancak fiyatlandırılmaz**” ekleindeki ifadeden kamu malı kavramının da TOBB ve TEMA tarafından oldukça farklı algılandığı görülmektedir. Bu iki kuruma göre, kamu malı olanlar için bir bedel ödemek gerekmektedir. Ancak burada daha önemli olan “bedellendirme” onaylanırken “fiyatlandırmanın” reddediliyor olmasıdır. Uluslararası literatürde bu önermenin adı maliyet fiyatına satışı (cost recovery) ve kamu mallarını piyasalaştırmanın ilk adımı olarak uygulanan stratejilerin başında gelmektedir. Fiyatlandırmanın reddine gelince, burada muhtemelen devletin geçmişten beri uygulamakta olduğu, piyasalaştırma bozucu gerekçesiyle kaldırılması gündemde olan “gölge fiyatlandırma” yöntemi kast ediliyordur. Suyun metalaştırılmasının da olmazsa olmazlarından biri olan “gölge fiyatlandırma yönteminin reddedilmesi” TEMA ve TOBB'un sürece nasıl baktığını ortaya koymaktadır. Aynı bendin son cümlesinde “**su kaynakları satılmaz**” denmektedir. Bu tümce tek başına alındığında, su hakkı mücadelesi veren pek çok hareketi umutlandırabilir. Ancak suyun piyasa malı haline getirilmesinde kaynak mülkiyetinin kimin elinde olduğunun hiçbir önemi yoktur. Yani suların mülkiyeti devlette kalarak tasarı suyu metalaştırmak mümkündür. Hatta, doğal varlıkların piyasalaştırılmasında en fazla başvurulan “kamu-özel işbirliği” (public-private partnership); ya da “kamu-kamu işbirliği” (public-public partnership) yöntemleri tam da bunu, yani kaynak mülkiyeti devlette kalırken kaynak çıktısının bir piyasa malı haline getirilmesini amaçlamaktadır. Bir örnek vermek gerekirse Yuvacık Barajının mülkiyeti devlettedir, fakat baraj suyunun iletimi, dağıtımı ve işletilmesi yabancı firmalara devredilmiştir. Hatta devlet, firmalara yıllık su tüketimleri için geleceğe dönük rakamsal taahhütlerde bulunmuş; gerçekte en yıllık su tüketim miktarları taahhüt edilenin altında kaldığında ise devletten aradaki farkı ödemesi talep edilmiştir. Dolayısıyla TEMA ve TOBB bu madde ile aslında halkın, suyun kaynak mülkiyeti devri olmadan da piyasalaştırılacağı bilgisinden yoksun olduğunu hesaplamaktadır.

Aynı maddenin (ç) bendinde ise **“Yer üstü ve yeraltı su kaynaklarıyla ilgili i lem ve eylemlerdeki kamu yararı de erlendirmesinde; toplumun ve ekosistemin su hakkındaki kamusal yararı üstündür”** ifadesi yer almaktadır. Burada toplumun çıkarları çatı an iki sınıftan olu tu u gerçe i görmezden gelinerek homojen, çıkarları bir ve ortak bir toplum tanımı yapıldı ı görülmektedir. Öyle ki, irketler de o toplumu olu turan unsurlar (stakeholders) arasındadır. Dolayısıyla irketlerin çıkarı gerektirdi inde, yer altı ve yer üstü varlıkları ile ilgili i lem ve eylemlerin kamunun yararına oldu u varsayılacaktır. Bu anlamdaki bir “kamusal yararın” ekosistemin ve alt toplumsal sınıfların kamusal yararı ile uzla masının imkânsızlı ı ise apaçık ortadadır.

Yine aynı maddenin (e) bendinde, **“Do al varlık niteli i ta ıyan su kaynaklarının ve suyun miktar ve kalitesinin korunması, bu kaynakların geli tirilmesi ve “uygun ve ekonomik kullanılması... temel bir Devlet görevi ve sorumlulu udur”** denmektedir. “Do al kaynakların geli tirilmesi” için yapılan, ço u zaman do aya çe itli biçimlerde müdahale edilmesini gerektiren bu faaliyetler eko sistem üzerinde son derece yıkıcı etkiye sahiptir.

Maddenin (f) bendinde ise bütüncül havza yönetiminin nasıl yapılaca ı anlatılmakta ve öyle denmektedir: **“Su toplama havzalarının korunması, su kaynaklarının beslenmesi ve kapasitelerinin geli tirilmesi, su hasadının gerçekte mesi ve su kalitesinin iyile tirilmesi süreçleri, di er do al varlıkların yönetimini de kavrayan “bütüncül bir havza yönetimi” anlayı ıyla de erlendirilir”** Tasla ın bu bölümünde havza yönetimine dair son derece önemli ipuçları aç ı a çıkmaktadır:

- Havza yönetimi havzadaki toprak varlı ı ba ta olmak üzere bütün yer altı ve yer üstü do al varlıklarının da yönetimini ve piyasala tırılmasını gerektirmektedir.
- Ba ka bir deyi le havza sularının i letme hakkını alan irketler aynı havzada yer altı su kaynakları üzerinde de söz ve hak sahibi olacaklardır.

Bütüncül havza yönetimi ile ilgili olarak maddede sayılanların tamamı ekonomik ve ticari süreçleri zorunlu hale getirmektedir. irketler havzadaki do al varlıklara kaynak olarak bakmakta ve ticarile tirecekleri do al varlıkların kaynak kapasitelerinin geli tirilmesini hedeflemektedir. Her bir kaynaktan daha fazla su çıktısı elde edilmesi ya da havzalar arası su transferleri bu ba lık altında yapılacak belli ba lı i ler arasındadır. Metinde bahsi geçen “su hasadı” ile ya mur sularının toplanması için kullanılacak yeni teknikler kast edilmektedir. Havzanın en temel beslenme kayna ı olan ya mur sularını hasat etmek, yani belli rezervlerde toplamak topra a giden ya mur suyu miktarının da aynı oranda azalması anlamına gelece i için söz konusu havzalarda yapılmakta olan tarım faaliyeti bu durumdan do rudan etkilenecektir. Bu “hasat” i leminin nasıl yapılaca ına dair tespitlerimiz ise maddenin g bendinde do rulanmaktadır: **“Yüzey akı n biriktirilmesi temelinde “su hasadı”, suların depolanma düzeylerinin artırılması ve yüzey buharla masının azaltılmasına yönelik toprak ve araziyle ilgili yöntem ve tekniklerin uygulanması kapsamında bir “su kayna ının geli tirilmesi” anlayı ı geçerli kılınır.”**

Maddenin (ı) bendinde **“su ekonomisini sa layacak “sulama, tarımsal üretim ve arazi yönetimi” sistemlerini öngören, içme, kullanma ve sanayi suyu tüketiminde kullanıcılara sorumluluklar getiren ve tüm bu süreçlerde demokratik sivil katılımçılı ı gerçekte tiren bir “havza esaslı su yönetimi anlayı ı” ya ama geçirilir”** ifadesi yer almaktadır. Bütüncül havza yönetiminin bir kez daha detaylandırıldı ı bu bölümde yalnızca havzadaki su varlı ının de il, tüm bir havzanın metala masının öngörüldü ü anla ılmaktadır. Gerek sulama, gerek sanayi, gerek evsel kullanım ve gerekse tarımsal üretimde “su ekonomisini sa layacak bir” havza yönetimi amaçlanmakta; tüm kullanıcılara belli sorumluluklar yüklenece i belirtilmektedir. Bu sorumlulukların ne olaca ı tam olarak belirtilmemi olsa da, tarımsal sulamanın piyasa fiyatlarına endekslenece i (AB Su Çerçeve Direktifi ve Dünya Bankası Raporlarındaki ‘kullanan öder’ ilkesinin gere i) ve su kullanımında bu yolla bir tasarrufa

gidilece i öngörüsü sezilmektedir. Bu süreçlerde “demokratik sivil katılımçılı ı gerçekte tiren bir havza esaslı su yönetimi” cümlesi ise, sermaye STK’larının bir yılı a kın bir zamandan beri yerelliklerde “mücadele” adı altında yapmakta oldukları çalı maları hatırlatmaktadır. Suyuna ve topra ına sahip çıkmaya çalı an halklar sermaye STK’ları tarafından önce ÇED süreçlerine dahil edilmekte; ardından davalar açılmakta, böylece “demokratik sivil katılımçılık” sa lanmı olmaktadır. Açılan davalar kazanımla sonlansa bile irketler tarafından temyize gidilmesi ya da yasaların güçlü cezai yaptırımlara ba lanmamı olması yüzünden genelde uygulamaları durdurucu bir etkisi olmamakta; ancak hukuk süreçleriyle aylarca oyalanan mücadeleler bir yandan kazanımlar dolayısıyla hukuk süreçlerine daha fazla bel ba larken bir yandan da kararlılıkla mücadele etme güçlerini kaybetmektedirler.

Maddenin (i) bendinde ise “**Bu Kanunun uygulanması sürecinde, AB normlarına uyum sa lanması ve tarafı oldu umuz uluslar arası sözleşmelerin getirdi i yükümlülüklerin gözetilmesi gereklidir.**”

Hatırlanaca ı gibi Su Politik Çalı ma Grubu, su mücadelelerinin içine sızan sermaye STK’larını te hir çalı malarının erken a amalarında Türkiye Su Meclisi’nin (TSM) ilk yönergesinde AB Su Çerçeve Direktifi’ne olumlu göndermelerde bulunuldu u ele tirisini getirmi ve bu yönergeden alıntılar yaparak ele tirisini do rulamı tı. T. Su Meclisi ise getirilen bu ele tiriye “ba langıçta böyle bir yönergemiz vardı, ama Haziran 2010’da yaptı ımız toplantıda AB Su Çerçeve Direktifi konusunda bir belirsizlik oldu unu gördü ümüz için bu yönergeyi hiç uygulamadık” ekinde bir cevap geli tirmi ti. Yine hatırlanaca ı gibi TEMA Türkiye Su Meclisi’nin ilk yönetim kurulunda Do a Derne i ile birlikte yer alan kurumlardan biridir. Dolayısıyla maddenin bu bölümünde TSM’nin “yapmıyoruz” dedi i bir eyin (AB Su Çerçeve Direktifine uyum artı!) TSM’nin asli bile enlerinden biri olan TEMA tarafından açık bir ekilde savunuldu u dikkat çekmekte; bu da TSM’nin cevap niteli indeki açıklamalarının son derece ku ku götürür oldu unu göstermektedir. Di er yandan TEMA ve TOBB tarafından hazırlanan su kanunu tasarı tasla ına bir gereklilik olarak giren “AB normları” Avrupa’daki su hakkı hareketleri tarafından iddetle ele tirilen ve tek tek üye devletlerde suyun piyasala tırmasının en önemli adımı olarak tanımlanan bir direktifin içeri ini olu turmaktadır. AB Su Çerçeve Direktifi’nin su kaynaklarını metala maktan koruyacak bir içeri i olsaydı, öncelikle Almanya’da göllerin satı ı, ardından talya’da su kaynaklarının özelle tirilmesiyle ilgili yasalar çıkarılmaz, bu ülkelerin ilgili Bakanları da suyu piyasala tıran yasalarını AB Direktifi ile açıklamazlardı. Dolayısıyla TEMA ve TOBB’un bu taslakla yapmaya çalı tı ı ey, bir yandan do adan, ekosistemden, haklardan bahsederken bir yandan da suyun bir piyasa malına dönü mesini sa layacak önermelerde bulunarak kafaları karı tırmak ve gerçekte yaptıkları eyin net bir biçimde görülmesini engellemektir.

Maddenin (I) bendinde “**kamu kaynaklarıyla gerçekte tirilen su kaynaklarının geli tirilmesi, içme-kullanma, sulama ve sanayi suyu kullanımı amaçlı yatırımlara ili kin harcamalarla, i letme – bakım giderlerinin, bu yatırım ve tesislerden yararlananlarca geri ödenmesi esastır.**” Aslında tasarının bu bölümünün, yukarıda açmaya çalı tı ımız aynı maddenin (c) bendindeki u cümle ile birlikte okunmasında yarar vardır: **su kaynaklarımız “kullanım materyali, ticari meta ve tüketim malı” olarak de erlendirilemez...**

Bu tasarının (c) bendinde suyun bir ticari meta olarak de erlendirilemeyece i belirtilirken; (I) maddesinde açıkça metala manın erken bir a amasının (cost recovery) alt ba lıkları sayılmaktadır. Bugün harcama maliyetleriyle sınırlandırılan su kullanımlarının bir sonraki a amada piyasa de erlemesine tabi tutulaca ını öngörmek zor de ildir. Di er yandan bu maddede gözden kaçırılmaması gereken bir di er husus da yatırımların kamu ve özel olarak örtük bir biçimde ikiye ayrılması ve maliyet fiyatına satı önermesinin sadece kamu tarafından gerçekte tirilen yatırımlar için yapılıyor olmasıdır. Ba ka bir deyi le taslak su kaynaklarını geli tirme amaçlı özel sektör yatırımlarında fiyatlandırmanın nasıl yapılca ına dair bir açıklama getirmemektedir. Bu zaten mümkün de de ildir, zira özel sektör yalnızca kar amacıyla çalı ır ve üretimini maliyet fiyatına satması beklenemez. Buradan çıkarılması gereken sonuç, yer altı ve yer üstü sularına hem özel hem kamusal yatırımların olaca ı; kamusal yatırımların kullanıcılarının i letme ve bakım giderleri de dahil olmak üzere yatırım bedellerini ödemek zorunda olacaklarıdır. Ancak sorun bu kadar basit de ildir ku kusuz. Çünkü bu aynı zamanda tarımsal sulamadan, evsel kullanıma kadar bütün su kullanıcılarının hem

piyasa bedellerini (*özel sektörün devrede olması halinde*) hem maliyet bedellerini (*kamusal yatırımlar olması halinde*) ödemek zorunda olacakları anlamına gelmektedir. Aslında bu ikisinin aynı anda söz konusu olması da mümkün de ildir, çünkü devlet tarafından yapılan yatırımlar daha dü ük bedelle halka satılırken aynı anda özel sektörün daha yüksek olan piyasa fiyatları üzerinden satı yapması beklenemez. Dolayısıyla rekabeti gerekçe göstererek irketler devletten de aynı ko ullarda hizmet üretimi ve sunumu yapmasını talep edeceklerdir. Sonuç olarak bu madde geni halk kesimleri için suyun bir piyasa malı haline getirilmesinin yasal kılıfını olu turacaktır.

Tasarının bir sonraki bölümünde (Madde 4) tanımlara geçilmekte ve kanun tasarısında kullanılan bütün kavramlar tek tek açıklanmaktadır. Bu ba lamda madde 4-(1) (f) bendinde bütüncül havza yönetiminin nasıl yapılaca ı bir kez daha açıklandıktan sonra u ifadeye yer verilmektedir: “Devlet ve özel kesim tarafından gerçekte tirilecek bütün çalı maları, demokratik sivil katılımcılı ın katkılarıyla “planlamak, programlamak, projelendirmek, yönlendirmek, yönetmek, uygulamaları izlemek, denetlemek, gerekti inde yaptırım uygulamak”. Yer altı ve yer üstü sularının mülkiyetinin kesinlikle devlette kalaca ının belirtildi i daha önceki bölümlerde mülkiyetin devlette kalmasının tek ba ına suyun metala masını önleyemeyece ini belirtmi ve “kamu-özel i birli i” projelerinin bu amaçla kurgulandı ı açıktır. TEMA ve TOBB’nin hazırladıkları kanun tasla ı ile-satır aralarına serpi tirilmi muhalif kavramlara ra men- asla suyun metala masını önlemeyi/metala ma sürecine kar ı koymayı amaçlamadı ını bir kez daha ortaya koymaktadır. Yukarıdaki madde “sivil topluma” biçilen rol bakımından da son derece önemlidir. Sivil toplum üzerinden toplumsal muhalefetin metala ma sürecine içerilmesi Birle mi Milletler tarafından çe itli Asya ve Afrika ülkelerinde “kalkınma” ba lı ı altında daha önce denenmi bir yöntemdir.

Su Hukuku ba lı ıyla ele alınan Madde 6- (1) de **Su kaynakları “do al kamusal varlık” özelli indedir. Bu nitelikten ötürü; bütün sular bulundu u yerden ba ımsızdır ve Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır**” denirken; aynı maddenin 2. bendinde de “**Kaynak suyu bulundu u arazinin bütüncül unsuru de ildir. Ta ınmaz malikli i veya zilyetli i, kaynak suyu üzerinde bir hak olu turmaz. Ancak, arazi sahibi veya zilyedinin, bu ta ınmaz için kaynaktan, özel su tanımı kapsamında, öncelikle yararlanma hakkı vardır.Arazi sahibi bu kaynak suyundan, do du u tarlasının cazibe ile sulandı ı kadarı üzerinde hak sahibidir.**” Bu madde her ne kadar ilk okundu unda su kaynakları üzerinde mülkiyet tesis edilmesinin önleni ni dü ündürüyor olsa da, gerçekte, su kaynaklarının, üzerinde bulundu u topra ın mülkiyetinden ba ımsız olarak irketlere verilebilece i belirtilmektedir. Meksika’nın Chiapas bölgesinde çiftliklerde mevcut yer üstü ve yer altı sularının belli bir bölümünü sanayi irketlerine devredilmesi kar ılı nda bu çiftliklere irketler tarafından damlama sulama sistemleri dö enmi ve irketlere devredilen su miktarları piyasada fiyatlanmak suretiyle suyun metala ması sa lanmı tır. Bu maddenin amacı da suların parçalı ya da bütünsel olarak toprak mülkiyetinden ba ımsızla tırılarak satılabilmesidir. Kanun tasla ının bu i leme karar verme yetkisini devlete vermesi suyun metala masını önleyecek bir yetki devri gibi de il; tersine kamu-özel i birli i projeleri, “kamula tırma” tarzı devlet yaptırımlarının devreye girmesiyle suyun bir piyasa malı haline getirilmesinin yasal zemini gibi okunmalıdır. Bu tespitimizin do rulu u ise tasla ın aynı madde altındaki (2.) bendinden anla ılmaktadır: **Arazisinde faydalı ihtiyaçları için yeterli miktarda su bulamayan veya bu suyu a ırı güçlüklerle ve gidere katlanmaksızın ba ka yollardan sa layamayan ki iler, kom u arazideki faydalı ihtiyaçtan fazla olan sulardan yararlanır. Kom u arazideki sudan faydalanma ko ulları yönetmelikle düzenlenir.**”

Bu anlamda MADDE 7-(1) de “**Devlet sularla ilgili irtifak hakları olu turabilir. rtifak hakkının devrinde arazi sahibine öncelik tanınır.**” denmektedir. Farklı mülkiyetler altındaki toprakların altında ve üstünde mevcut suların irketlere satılabilmesi için önce kullanım ve sahiplenme haklarının tesisi, bunun yapılabilmesi için de “kamula tırma” i lemleri gerekecektir ve bu görev de elbette devletindir. Bu madde ile ticarile tirme irtifak hakları üstünden sa lanabilecektir.

Maddenin 3. bendinde ise **“Kendisine yeraltı suyu tahsis edilen gerçek veya tüzel kişi, bu suyun ancak kendi faydalı ihtiyacına (!!!) yetecek miktarını kullanma hakkına sahiptir.”** denmektedir. Örneğin bir çiftliğin topraklarında akan bir nehrin sularının belli bir bölümü Coca-Cola ya da Cargill şirketine satılacak ama bu şirketler kendilerine tahsis edilen suyun ancak kendi “faydalı ihtiyaçlarına” yetecek miktarını kullanabilecektir. Peki, şirketler için faydalı ihtiyaçlar nasıl, neye göre belirlenecektir? Her iki şirket de gıda malı ürettiklerini ileri sürerek üretimlerinin “faydalı ihtiyaçlar” kategorisine alınmasını sağlayacak, tahsis edilen su miktarları açısından ise ölçekleri ve kullandıkları ileri teknolojilerden ötürü- bu şirketler diğer su kullanıcıları aleyhine daha ayrıcalıklı konumda olacaklardır.

Madde 8- (1) de su kaynakları yönetimi yetkisinin devlette olacağı, Devletin de bu yetkiyi **“Anayasamızın konuya ilişkin hükümleri doğrultusunda “ulusal güvenlik, toplumsal ve ekonomik zorunlulukları” gözeterek, “kaynak belirleme-kaynak geliştirme-kaynak koruma- tahsis ve kullanım ve izleme denetim” fonksiyonları kapsamında ve bütünle ik havza yönetimi yaklaşımıyla yerine getireceği”**. bir kez daha belirtilmektedir. Aynı maddenin devamında Madde 8- (2) (b) de ise devletin su yönetimindeki görevleri başlı başına altında **“kaynakların geliştirilmesi amacıyla; yüzey akının biriktirilmesi, akarsuların depolanması, yüzey buharlaşmasının azaltılması ve yeraltı sularının beslenmesi için projeler tasarlamak ve gerekli yatırımları yapmak ve yaptırmak”** olarak belirlenmekte; Madde 8- (2) (e) de ise **“çeme, kullanma, doğa koruma, sulama, sulama, tarımsal sulama, sanayi suyu sağlama ve hidrolojik enerji üretimi önceliklerine göre tahsis, kullandırma, izleme ve denetim uygulamalarını yapmak,”** denmektedir. Tek başına bu 2 madde alt başlıkları bile, baraj, HES ve rezervuar inşaatlarının önümüzdeki dönemde yasal meşruiyet de sağlanmasını olacağı için büyük bir hız kazanacağını; açılan karlı davaların kazanımla sonuçlanma olasılığının ise hızla azalacağını ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, bugüne kadar bazı davaların halklar lehine sonuçlanması kısmen de olsa böylesine kapsamlı bir su kanununun bulunmamasından kaynaklanmıştır.

Kanun tasarısında tarımsal sulama da ihmal edilmemekte ve 8. Maddenin (2) (g) bendinde tarımsal sulamanın piyasa fiyatlarına endekslenmesi amacıyla **“Tarımsal sulama amaçlı yatırımlarla su ekonomisini sağlayan sulama sistemlerini projelendirmek, gerektiğinde sulama alanlarında arazi toplulaştırması ve tarla içi geliştirme hizmetlerini yapmak ve yaptırmak ve bu amaçla tarım üreticilerinin eğitimini gerçekleştirmek”** ten söz edilmektedir. Bugüne kadar suyu ve doğal kaynaklarıyla barınış içerisinde yaşamı küçük çiftçiler, tarlalarına geli mi sulama teknolojilerinin getirilmesinin sevinciyle muhtemelen bu sürecin sularının piyasalaştırılmasının ön adımları olduğunu fark etmeyeceklerdir. Tıpkı kısır tohumların (suicide seeds) Türkiye'ye ilk geldiği yıllarda çiftçiler tarafından büyük rahatlıkla gömülmesi, takip eden yıllarda ise gerek orijinal tohumları saklamamalarından gerekse kısır tohumların fiyatlarındaki astronomik artışlar yüzünden büyük zararlara uğraması gibi.

Madde 9-(1) Su ve Sulama Yönetiminde Katılımcılık konusunu detaylandırmakta ve şöyle demektedir: **“Bu katılımcılık, ilgili sivil toplum kuruluşları katkılarının yanında, özel olarak da iller ölçekte kurulacak ve kamu kesimi ile sivil toplum katılımcılığının ilkece eğitim sayısında üye ile temsil edileceği, Su Kaynakları Koruma Kurulları aracılığıyla yerine getirilir. Bu kurullarda görev alacak sivil toplum kuruluşlarından en az birisinin, toprak, su ve orman konularında görev yapan ve ülke çapında örgütlenmiş kuruluşların temsilcilerinden seçilmesi ile TMMOB ve TOBB'den de birer temsilcinin bulunması esastır. Kurulların yapısı ve işleyişi biçimi yönetmelikle düzenlenir. Bu maddede gönderme yapılan sivil toplum kuruluşlarının ne derece “sivil” olacağı tanımdan ötürü üphe götürür bir**

konumdadır. Ba ka bir deyi le 1 TMMOB temsilcisinin kar ısına biri TOBB di eri sermaye STK'larından örne in TEMA, Do a Derne i ya da WWF'den olmak üzere 2 tane sermaye temsilcisinin çıkarılaca ı anla ılmaktadır.

Su Kaynakları Koruma Kurulları'nın nasıl i leyece ini anlatan 10- (1) (d) bendinde **“Sulama yatırımları konusunda yerel halkın e ilimlerini ilgililere yansıtmak, sulama yatırımları konusunda özerk ve örgütlü halk giri imcili ini özendirmek”** den söz edilmektedir. Görünü e bakılırsa sermaye STK'ları su kanununun çıkmasını beklemeden “özerk ve örgütlü halk giri imcili ini” bugünden hazırlamaktadırlar.

Kurulların bir ba ka görevi de su kullanımıyla gerçekle ecek ye il enerji yatırımları için çevresel de erlendirmeler yaparak, toplum adına kamu kesimine görü bildirmek olarak belirlenmi tir: **“Su kullanımıyla gerçekle tirilecek verimli ve ekosisteme uyumlu enerji amaçlı yatırımlar için, çevresel de erlendirmeler yapmak, toplum adına kamu kesimine görü bildirmek, [Madde 10- (1) (e)].** Bu madde, gerek TEMA'nın da asli bile enlerinden biri oldu u Türkiye Su Meclisi'nin gerekse TEMA, Do a Derne i ve WWF gibi sermaye STK'larının HES kar ıtı yerel mücadelelere neden bu kadar yakın bir ilgi gösterdiklerini de açıklamaktadır. Kar ıtılık adı altında yerel halkla sıcak ili kiler geli tirildikten sonra halkı “her eye kar ı çıkılmaları, kabul edilebilir HES projelerine destek olmaları gerekti ine” ikna etmeye çalı acaklarını bugünden öngörmek yanlı olmayacaktır. Toplum adına devlete görü aktarma rolü biçilen bu STK'ların tesadüfen belirlenmeyece i; bu görevin sadece bugün de devletle organik ili ki içinde olan, Devlet projelerinde kar amaçlı i letmeler sıfatıyla görev almı TEMA, WWF ve Do a Derne i gibi sermaye STK'larına verilece i açıktır.

Su kaynaklarının geli tirilmesi konusunun ele alındı ı Madde 14- (1) de

“yüzey akı mın biriktirilmesini ve tüm akarsuların depolanabilmesini ön gören “su hasadı” amacıyla;

- ko ulların elverdi i her ortamda depolama tesis ve yatırımlarının gerçekle tirilmesi,**
- elveri li alanlarda bu amaçla teraslamaların yapılması, yeraltı sularının do al ve yapay yollarla beslenmesi ve bu amaçla suni besleme, yeraltı barajlarının in ası,**
- bu kaynakların verimini artıracak tekniklerin uygulanması, yeraltı suyu barajlarının olu turulması ve kontrol altına alınması, yüzey buharla masını azaltacak yöntem ve tekniklerin uygulanması,**
- zorunluluk olması durumunda havzalar arası su transferlerinin yapılması ve benzeri uygulamalar Devletçe yerine getirilir.”** denmektedir.

Yukarıda ba lıklar halinde aktarılan maddeden, bugün sayılarla ifade etti imiz ve kar ı çıktı imiz HES'ler ve barajların bu tasarının yasala masından itibaren istisnasız tüm yüzey ve yer altı sularını kapsayaca ı anla ılmaktadır. Yer altı barajlarının bile gündemde oldu u bu devasa proje havzalar arası su transferlerine de ye il ık yakarak sadece TEMA'nın de il; yanı sıra TEMA benzeri bütün STK'ların ve en önemlisi Türkiye'deki su hakkı muhalefetini kendi emsiyesi altında toplamaya çalı an irketlerin T.Su Meclisi'nin gerçek yüzünü de ortaya koymaktadır.

Tasla ın Madde 18- (7) bendinde yer altı su kaynaklarının korunması yetkisi Bakanlı a (Su Bakanlı ı???) verilmekte ve öyle denmektedir: **“Yer altı suyu kullanma belgesi sahipleri su verimini artırmak ve benzeri gerekçelerle yeraltı su yapılarına müdahale edemez ve su yapısını de i tiremez. Bu amaca dönük faaliyetler ancak Bakanlık izniyle yapılabilir.”** Bakanlık yetkilendirmesiyle adeta topun taca atıldı ı bu düzenlemenin, irketlerin yer altı sularını talan etmesini engelleme de il kolayla tırma amacıyla yapıldı ı açıkça görülmektedir. Yapılan sadece i lemin çok kolayca alınabilecek bir izne ba lanarak toplumun ikna edilmesi amacını ta ımaktadır. Bakanlı ın suyun metala masını sa layan birincil otorite oldu u artık herkesin malumudur.

Aynı maddenin bir sonraki bendinde ise "(8) **"Kuyu açan ki i, bulunan suyun ancak faydalı ihtiyaçlarına yetecek miktarını kullanmaya yetkilidir. Bu miktarı a an sular ile sulama, kullanma ve i lenerek veya do al hali ile içme suyu olarak satılmak üzere çıkarılan yer altı suları, ilgili kanun hükümlerine göre Maliye Bakanlı ı tarafından kiraya verilir!!!"** fadesine yer verildi i dikkat çekmektedir. Bütün kuyuların ve su kullanımlarının kayıt altına alınması suyun alınıp satılabilen bir piyasa malı haline getirilmesinde oldukça kritik bir a amayı temsil etmektedir. Çünkü bu, hem su arzını hem de su talebini do rudan ilgilendiren bir durumdur. Maliye Bakanlı ı'nın sulama, kullanma ve do al hali ile içme suyu olarak kiraya verebilmesi ve kira bedellerinin piyasa rayicinde belirlenmesi kullanılan ve geri kalan su miktarlarının bilinmesini, takip edilmesini gerektirir. Dahası, yer altı sularının bütünüyle ticari amaçlarla kiralamaya açılmasıdır. Su ticaretinin ne denli kar getiren bir sektör oldu u anlaşıldı ında binlerce su irketi sektöre giri yapacak ve bu da yer altı su rezervlerinin hızla yok olu una neden olacaktır. Özellikle yer üstü ve yer altı su akı larının birbirini var etti i ve besledi i; biri olmadan di erinin var olamayaca ı hatırlandı ında bu sürecin ne denli yıkıcı olaca ını bugünden öngörmek zor de ildir.

Maddenin takip eden (10.) bendinde **"Yeraltı sularının gerçek ve tüzel ki ilere tahsisi sonrası kullanımında, ön görülen amaca uygunlu un denetimi ve çekilen suyun miktarının kontrolü için, Bakanlıkça belirlenmi su sayaçlarının takılması zorunludur."** fadesi yer almaktadır. Dünya Bankası ve Birle mi Milletler'in "Kullanan öder" ilkesi yer altı su kaynaklarına da uygulanmakta; illerde evlere takılanların ardından bu kanunla yer altı sularının da kontörlü su sayaçlarıyla kelepçelenece i anlaşılmaktadır. Maddenin 11. Bendinde sermaye STK'larına ise bu süreçlerin izleyicisi olma rolü verilmi tir.

Ta kın sularla ilgili Madde 19-(6) da **"Dere yatakları üzerine her ne sebeple olursa olsun, yapılacak köprü ve menfez gibi sanat yapıları ile dere yatakları üzerinde veya sınırlarından geçirilecek enerji nakil hattı, yol, petrol ve do algaz boru hattı, telefon, içme suyu ve kanalizasyon hatları ve benzeri çe itli kurulu larca de i ik maksatlı yapılar için proje a amasında Bakanlıktan uygun görü ü alınarak in ası sa lanacaktır."** fadesi yer almaktadır. Bu ba lamda dere yatakları üzerine yapılacak yalnızca HES'ler de il her türlü in aata vize verildi i ve bu vizenin **"Bakanlık görü ü"** (*izin bile de il) gibi son derece zayıf, i levsiz ve göstermelik bir yaptırıma ba landı ı görülmektedir Böylece Su Meclisi'nin HES kar itlı ının da ne denli yapmacık ve gerçek dı ı oldu u anla ılıyor*).

Benzer ekilde Madde 19- (7)de de **"Akarsu yata ı içinde veya biti ik alanlarda yapılan her türlü madencilik, kum, çakıl ve stabilize malzeme oca ı i letme faaliyetleri Bakanlı ın görü üne uygun olarak yapılacaktır."** denmektedir. Bakanlıktan yalnızca bir "görü ü" alma ko uluna ba lanarak dere yatakları içinde ve etrafında her türlü madencili e ye il ık yakılmaktadır. Bu madde de di erleri gibi Kanun tasla ında zevahiri kurtarmak için kullanılan "su do anındır" vb. kelimelerin, çevre ve do a mücadelesi verdiklerini iddia eden sermaye STK'larının inandırıcılıktan ne denli yoksun oldu unu açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Sulama sularıyla ilgili Madde 20- (1) de **"Geli tirilecek sulama projelerinde öncelikle su tasarrufu sa layan modern sulama sistem ve yöntemlerinin kullanılması esastır."** cümlesi dikkat çekmektedir. Sermaye STK'larının son yıllarda yerelliklerde yeni sulama teknolojilerinin kullanımı için yaptıkları projeler bu madde ile daha bir görünür hale gelmektedir... Yerel halkı sulama suyunun paralı hale getirilmesine alı tırmak için bir tür "ödüllendirme" yönteminin kullanıma sokulaca ı anlaşılmaktadır. Bu projelere köylünün ba langıç katkısı ile uygulama ba ladıktan sonraki düzenli ödeme miktarlarının takip edilmesi ve su kullanımının piyasaya endekslenme sürecinin çok daha yakından izlenmesi su mücadeleleri açısından kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ortada durmaktadır.

Madde 20- (2) deki tespit ve önerme ise şöyledir: **“Gerek dünyada gerekse ülkemizde tüketilen suyun büyük bölümünün sulamada tüketildiği gözlemlenerek, basınçlı denetimli sulama sistemlerini ülke kapsamında zorunlu olarak uygulamak ve çok zorunlu koşullarda kanalet tipi açık sulama yöntemlerini engellemek Bakanlığın görevidir. Bakanlık bu görevini yerine getirirken, Tarım ve Köylere İlişkili İşleri Bakanlığı’nın uygunluk görüşünü almak zorundadır.”** Taslağın bu maddesinin, sulama sistemleri üreticilerinin kapitalist çıkarları düşünülerek tasarlandığı anlaşılmaktadır. Bu madde BASUSAD gibi basınçlı su sanayicileri derneği benzeri kapitalist yapıların Türkiye Su Meclisi içinde yer alıyor olmasını da açıklar kılmaktadır. Basınçlı sulama sistemlerini üreten kapitalist işletmelerin bu üretimlerini amme hizmeti biçiminde yapmayacakları, asıl amaçlarının kar etmek olduğu gayet açık ve herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Öyleyse Bakanlık aslında neyi zorla uygulamayı, neyi önlemeyi ve neyi tevik etmeyi olacaktır? Bakanlık tarafından çıkarılacak kanun ve yönetmeliklerle çiftlikler basınçlı sulamaya geçmeye mecbur edilecek, sonuç olarak ta hem tarımsal sulamanın piyasalaştırılması hem de basınçlı su sistemlerinin üreticilerinin sermaye birikim hızı artması olacaktır.

Hydroelektrik enerji suyu kullanım kural ve koşulları ile ilgili MADDE 26- (1) de **“Ülke su potansiyelinden yararlanarak hidroelektrik enerji üretimi amacıyla tasarlanan her türlü su yapısının etüdü, planlanması, projesi ve gerçekleştirilmesi Bakanlıkça yapılır veya yaptırılır.”** denmektedir. Aslında HES’ler bugün de ya doğrudan Bakanlık tarafından yapılmakta ya da özel sektöre verilen Bakanlık lisansları ile “yaptırılmaktadır”. Burada belki de pek çok aktivist ve mücadele açısından asıl tartışıcı olan, bu kanun taslağının kendisini HES karı olarak tanıtan Türkiye Su Meclisi’nin asli bileşenlerinden biri olan TEMA’nın katkılarıyla hazırlanmış olmasıdır.

Taslağın “Özendirme” başlığı altındaki MADDE 27- (1) de **“Su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve amaca uygun kullanılmasına yönelik “korumacı ve denetimli tarımsal sulama yapan, suyu verimli kullanan tarla içi geliştirme ve arazi toplulaştırma yöntemlerini uygulayan ve suyu az tüketen ve kuraklığa dayanıklı bitki deseni tekniklerini gerçekleştiren üretici ve kullanıcılara, 5488 sayılı Tarım Kanunuyla düzenlenmiş olan tarımsal desteklemelerde öncelik tanınır.”** denmektedir. Bu tarz tevikler, Dünya Su Konseyi, Dünya Bankası ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı tarafından suyun metalaştırma sürecini hızlandırma amacıyla geliştirilmiş ödüllendirme mekanizmaları arasında sayılmaktadır. TOBB ve TEMA’nın taslağı hazırlarken hangi kaynaklardan feyz aldığı açıkça görülmektedir. Metalaştırma sürecini kimler tepkisiz olarak kabul ederse, bu kesimler tarımsal desteklemelerle ödüllendirilecektir.

Aynı maddenin takip eden bendinde ise (2) **“Su ekonomisini gözeterek ve baskın basınçlı sistemler olmak üzere denetimli sulama yatırımı yapan tarım üreticilerine, 5488 sayılı Tarım Kanununun on sekizinci maddesinde sayılan ilkeler gözlemlenerek, tevik edici özel destekleme uygulamaları yapılır.”** denerek, yeni teknolojileri kullanan çiftçilerin de tevik kapsamına alınacağı belirtilmektedir. Sayılan bu ödüllendirmelerin, yerelliklerdeki muhalefeti nasıl etkileyeceğini öngörmek zor değildir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

Türkiye’deki bütün yasalar her zaman uygulamanın ardından gelmekte, genelde fiili uygulama başladıktan sonra yasaların çıkarılmaktadır. TOBB ve TEMA tarafından hazırlanan su kanunu tasarısı yer altı ve yer üstü suları ile havzaların ticarileştirilmesini hızlandıracak olması ve bu amaçla dağıtılan HES lisansları, maden arama ruhsatları, yer altı suyu tahsis izinleri gibi uygulamaların yasa ile desteklenmesi ve muhalefet yapma araçlarını zayıflatması bakımından son derece önemlidir.

Ayrıca, alıntıladi ımız maddeler ve bu maddelere getirdi imiz açıklamalar bu kanun tasla ının yasala ması halinde su kaynaklarının talan edilme sürecinin çok büyük bir hız kazanaca ını göstermektedir. Kanun tasla ının ortaya koydu u bir di er gerçeklik ise TEMA, Do a Derne i, WWF vb. sermaye STK'larının bu süreçte nasıl bir rol üstlendiklerini açıkça ve bütün boyutlarıyla gösteriyor olmasıdır. Tabiatı ve Biyoçe itlili i Koruma Yasası'nın su hakkı mücadelelerinin önüne adeta bir "Truva atı" gibi kondu u, muhalif hareketler bütün enerjilerini bu yasaya kar ı çıkma yolunda harcarken onu çok daha a an bir yıkım yasasının su ve su havzalarının ticarile tirilmesi üzerinden hazırlandı ı anla ılmaktadır. Kanun tasla ını hazırlayanın TEMA gibi toplumda STK kimli i ile tanınan, muhalif dili kullanmada son derece usta, do ayı koruma konusundaki iddialarına ülke çapında me ruiyet sa lamı bir kurumun olmasının ise kanunun yasala ma sürecindeki olası kar ı çıkı ları zayıflataca ını bugünden öngörmek hiç zor de ildir.

SUPOL T K ÇALI MA GRUBU

26 Nisan 2011